

Муниципальное бюджетное дошкольное образовательное учреждение
Детский сад № 5 «Радуга»

План конспект занятия по познанию
на тему «Якутские кузнецы»
для подготовительной группы

Выполнила: воспитатель Васильева В.В

Якутск, 2024 год

Оскуола иннинээби бөлөх оҕолоругар дьарык хаамыыта.

Тиэмэтэ «Тимир уустара».

Сыала: Тимир уус, өбүгэлэрбит туһунан өйдөбүлү биэри, чинэтии, тылларын саппааһын кэнэтии, ситимнээх сананы сайыннарыы, төрөөбүт дойдубутугар тапталы, талааннаах дьоннорбутугар убаастабылы иити, бэйэ-бэйэбэ көмөлөнүүнү ситиһии.

Туттуллар матырыйаал: тэлэбиизэр, ноутбук, слайд, музыка- хомус тыаһа, уустар хаартыскалара, тимир оҕоһуктар(быһах, киэргэл, хомус)

Дьарык хаамыыта:

Оҕолор төгүрүччү тураллар. Или иилилэриттэн ылсаллар.

- Эйэбэстик эбэрдэлэһэн
- Күммүтүн сабалыабын
- Үөрэ-көтө дорооболоһон
- Үтүө санааны баҕарыарын!

Музыка тыаһыыр: Хомус тыаһа

- Оҕолоор, туох тыаһын истэбэт? (Оҕолор эппиэттэрэ).
- Бу кэрэ тыас туох көмөтүнэн тахсарый? (Оҕолор эппиэттииллэр).
- Хомуу ким онорорун билэбит дуо? (Оҕолор эппиэттэрэ).
- Мин бүгүн эһиэхэ хомус туһунан уонна кимнээх бу инструмены онороллорун кэпсиэм.

Хомуу – саха норуота былыыр былыр тимиртэн онорон, тыас таһааран, араас кэрэ музыка айан тыаһаталлара. Бу хомуу «Уус» диэн киһи онорор эбит. **1 слайд**

2 слайд -Саха сиригэр олохтоох омуктар тимири уһааран туһаммыттара биһиги эрабыт иннинэ бэһис эбэтэр үһүс үйэлэртэн саҕаламмыта сөп диэн учуонайдар быһаараллар. Тааһы уулларан тимири уһааран уонна тимиринэн уһанан араас сэби-сэбиргэли оностон туһаныы, аан маннай бу сүнкэн арыйыыны, сананы айыыны онорбут омуктар олохторугар, кинилэр сайдыыны-үүнүүнү ситиһиилэригэр олус улахан оруолу ылбыта биллэр.

3 слайд Саха дьоно уоттан ордук улахан тутулуктаахтарын бэлиэтинэн кинилэр ханна да сырыттаһтарына уокка ас бэрсэн аһаталлара буолар, уот иччититтэн көмө-тирэх көрдүүлэрэ, бу бэлиэ, сахалар уоту ураты ытыктыылларын бэлиэтинэн аабыллар. Сах диэн сахалар уот танараларын аата. Сахалар итэҕэллэринэн Аарыма Улуу ойуун - бу улуу Уус, тимир ууһа буолар. Кинини эмиэ ойуун курдук ханнык да абааһылар аймахтара кыайбаттар, кыһа уотун сарданата, уус чуолҕаннаах тимирэ харыстыылларыттан бары, куһаҕан санаалаахтар тэйэн биэрэллэр.

Уус - диэн тыл саха омук төрүт тыла. Бу тыл быһаарыыта сахаларга ураты дириҥ суолталаах. Олус былыргы кэмнэ бу уус диэн тыл аан маннайгы суолтатынан биир киһини, тимир, көмүс уонна мас ууһун атын дьонтон туспа арааран бэлиэтээн көрдөрөр эбит уонна сатабыллаах, кыайар-хотор үлэһит киһи диэн эбии өйдөбүллээн биэрэр.

4 слайд 1646 сыллаахха Василий Пушкин диэн воевода Москваҕа ыппыт биллэриитигэр сахалар уһааран туһанар тимирдэригэр олус үчүгэй, «то железо против лучшего немецкого» диэн сыанабылы биэрбит. Ол кэмнэ сахалар тимир уустара бэйэлэрэ уһааран таһаарбыт тимирдэринэн уһанан онорор тэриллэрин чугастаабы омуктарга атыылаан эргинэллэрин туһунан В.Л.Сорошевскай бэйэтин «Якуты» диэн үлэтигэр бэлиэтиир.

5- 6 слайд Уус туттар тэриллэрэ:

- 1.Күөрт- тимир ууһа кыһаҕа уоттаах чоҕу күөдүтэригэр аналлаах үрдэрэр тэрил.
2. Кыстык- тимири ууран туран таптайар, мас олохтоох, анал дэхси сирэйдээх тимир.
3. Балта- кытарбыт тимири таптайар улахан өтүйэ.
4. Ытарча- уһанарга тимири ытыттарар тэрил.
5. Кытаҕас- уус итии тимири туттарар тэрилэ, улахан ытарча.
6. Ыһыы- тимири быһар тэрил.
7. Үттэ- ылтаһыны, чараач тимири дьөлө охсорго аналлаах кытаанах тимиртэн оноһуллубут тэрил.
8. Суоһапчы- хас да үүттээх хаптаҕай тимир,онно ууран тимири үүттүүлэр.
9. Игии- тимири аалар тэрил.

7 слайд Аныгы кэм уустара өбүгэлэрин тэрилин туһанан, ньымаларын туттан уһана сылдьаллар. Ол эрэри олох сайдан, аныгы уустар сыбаарканы туһанан, тимиртэн араас оноһуктары онорор буоллулар.

8 слайд Тимиртэн оноһулар тэриллэр:

1. Тэрээк сүгэ
2. Мас хайытар сүгэ
3. Чохороон
4. Баһымһы
5. Хойгуо
6. Саха быһаҕа
7. Кыһах
8. Эрбии
9. Быһах эрбии
10. Анһыы
11. Чүүчү
12. Тоһоҕо
13. Хомус
14. Эрийии күлүүс
15. Үттэ
16. Иннэ
17. Иэччэх.
18. Сыпсы

Физминутка « Икки» Тобуруокап хоһооно

Хааман хааман биэрэрбэр- Атахтарым иккилэр(хааман, атах көрдөрүү)

Дайбаан дайбаан хаамарбар- Илиилэрим иккилэр.(дайбаанын илии көрдөрүү)

Энигини көрөрбөр- Харахтарым иккилэр(харабы көрдөрүү)

Кэпсээннитин истэрбэр-Кулгаахтарым иккилэр(кулгаах көрдөрүү)

9 слайд Саха быһахтара

10 слайд Саха киэргэллэрэ

11 слайд Саха хомустара

12 слайд Билинни кэмнэ сахабыт сиригэр 70-тан тахса уус баар. Хас биирдии улууска бэйэтин үөрэбин, билиитин, сатабылын -оҕолоругар, сиэннэригэр үөрэтэн хаалларар, өбүгэтин дьобуруун утумнуур биллэр уустардаах.Ол иһин уус дьыалата сыл ахсын сайдан,үүнэн иһэр. Хас биирдии Уус илиитинэн(вручную) – тус- туспа тыыннаах, араас хайысхалаах, санаттан сана көрүүлээх үлэлэри онороллоро элбээн иһэр. Ол эрэн – аһыйах, саамай биллэр уустар тустарынан кыратык сырдатыйам.

13 слайд Айгын Уус- Александр Терентьев –быһах, хомус, батыһа, анньыы маастара. 2002 сылтан биллэрдик аатырар, Хатаска олорор.

Бааха Уус – Василий Попов- быһах, батыһа, анньыы, көмүс киэргэллэр маастара. 2005 сылтан дьарыгырар, Чурапчы улуунун, Мырыла сэлиэнньэтигэр олорор.

Лэкиэс Уус- Иннокентий Татаринов- быһах,батыһа, анньыы маастара. 1985 сылтан дьарыгырар, Таатта улуунун Ытык-Күөл сэлиэнньэтигэр олорор.

14 слайд Бырдыка Уус –Эдуард Вырдылин- быһах маастара, Таатта улуунун Чөркөөх сэлиэнньэтигэр олорор.

Сааска Уус –Александр Данилов, быһах, тимир кур, киэргэл, статуэткалар уо.д.а маастара.

Сарыал Билюкин Уус- быһах маастара. 30тан тахса сыл дьарыгырар, Таатта улуунун Ытык-Күөл сэлиэнньэтигэр олорор. Элбэх уус маастардарын учуутала. Билигин да киниттэн үөрэнэллэр.

15 слайд Уус тоҕо наадалаабын быһаарыы

Саха дьоно бэйэлэрэ уһааран, уһанан онорбут тимир сэптэригэр-сэбиргэллэригэр ытыктабыллара уонна тапталлара ордук ааспыт үйэҕэ олорбут дьонно инэн сылдыбыт. Кинилэр бэйэлэрин үйэлэригэр, олохторугар-дьаһахтарыгар туттубут бары тэриллэрин олохтоох уустара онорбуттарын, кэлиин тимир оноруулары кытта тэннээн, сыаналаан көрөр кыахтаах эбиттэр. Собурууттан аҕалылыбыт тимир таҕаан сотору кэмминэн уокка умайан атаҕа туллан түһэр, онтон саха ууһа онорбут таҕаана хаһаайка үйэтин ааһан кэлэр көлүөнэлэригэр тийэ бэриллэр кыахтаах бөҕө эбит. Саха уустара онорбут тэриллэрин олохтоохтор уура сылдьан өр кэмнэ туһаммыттара биллэр. Сүүрбэһис үйэ саҕалананытыттан ортотугар тийэ кэмнэ собурууттан кэлэр тимир маллар ордук элбээннэр уонна түпсанныр саха уустарын оноруулары сыһыа үтүрүттэрэн, дьон туһаналлара лаппа аһыйаан барбыттар.

Төнө да тула өттүттэн үтүрүдэллэр саха дьоно былыр-былыргыттан бэйэлэрэ онорор тимир онорууларыгар тапталлара, олору олустук сыаналыыллара бэйэлэрэ онорон туһанар быһахтарыгар билигин даҕаны инэн сылдьар. Саха кинитэ тимир ууһа охсубут үчүгэй быһаҕа суох буоллабына, туоҕа эрэ суох, итэҕэс курдук сананара хаала илик.

16 слайд Түмүк

Саха быһаҕа суох- саха ыала суоҕа буолуо.Саха быһаҕа- эр бэрдэрбит саамай туттар тэриллэрэ. Бэйэм элбэх оҕолоох ыал ийэтэ буолабын, ас астыырбар кэргэним быһаҕын куруук туттабын. Кэргэним булка-аска, тыаҕа, айанна барытыгар илдьэ сылдьар быһахтаах. Уонна биир быһаҕын миэхэ уларсан илдьэ сылдьыбыта. Уонна быйыл кэлэн түс бэйэбэр быһахтаным-Кэргэним бэлэҕэ. Саамай күндү, наадалаах бэлэх тутаммын наһаа үөрдүм.

Саха уустарын дьоһурдарын, кыахтарын, сатабылларын сэнээрэбин, убаастыбын уонна кинилэринэн киэн туттабын.

Оонньуу: «Ытыскын таһын».

Быһаарыта:тими́р ууска сыһыаннаах тылы иһиттэххинэ ытыскын таһын.

Тыллар: хомус, бэргэһэ, быһах, мээчик, сүгэ, анньыы, дьаабылыка

Биһиги бугун Тимир уустар тустарынан кэпсэтибит, өбүгэлэрбит тустарынан өссө эбии саһаны билэннит киэн туттуоххут диэн бигэ эрэллээхпин.

17 слайд : туттуллубут литература